

ЛІТЕРАТУРА

1. Drengson A. Ecophilosophy, Ecosophy and the Deep Ecology Movement, 1999, URL: <http://www.ecospherics.net/pages/DrengEcophil.html>
2. Drengson, A. and Y. Inoue, eds. The Deep Ecology Movement: An Introductory Anthology. Berkeley: North Atlantic Publishers, February 2, 1995 URL: <https://www.amazon.com/Deep-Ecology-Movement-Introductory-Anthology/dp/1556431988>
3. Gare, A. Towards an Ecological Civilization: The Science, Ethics, and Politics of Eco-Poiesis. *Process Stud.* 2009, 39, 5–38. [Google Scholar] [CrossRef] URL: <https://philarchive.org/rec/GARTAE-3>
4. Guattari, Félix *Remaking Social Practices*. In: Genosko, Gary (Hg.): *The Guattari Reader*. Oxford, Blackwell, 1996 URL: https://monoskop.org/images/4/4b/Genosko_Gary_ed_The_Guattari_Reader.pdf
5. Inouye, D. The next century of ecology. *Science* 2015, 349, 565. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed] URL: https://www.academia.edu/50336314/The_next_century_of_ecology
6. Joseph E. Brenner *The Philosophy of Ecology and Sustainability: New Logical and Informational Dimensions*. *Philosophies*. - 2018, 3(2), 16 URL: <https://doi.org/10.3390/philosophies3020016>

Зоряна ЗАТЕРТА

*Здобувачка третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
zvoievoda@gmail.com*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У СТРУКТУРІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Нинішню ситуацію в українському суспільстві можна охарактеризувати як кризову. Адже після повномасштабного вторгнення в Україну сучасні українці переживають надмірний стрес, емоційне напруження, багато болючих втрат, нерозуміння ситуації тощо. Значних змін зазнають усі сфери людської діяльності, а особливо ті, що визначають природу й структуру цінностей як окремої особистості, так і суспільства загалом.

Проблема цінностей особистості була і залишається предметом аналізу філософів, психологів, соціологів та інших науковців. Зокрема, у зарубіжній психології їй присвячені наукові розвідки С. Морісса, М. Рокича, С. Фельдмана, В. Франкла, Ш. Шварца та ін. У вітчизняній психології проблема цінностей особистості знайшла своє відображення в дослідженнях Г. Балла, М. Боришевського, Б. Братуся, З. Карпенко, Г. Костюка, Г. Радчук та ін.

Відправною точкою у науковій розробці проблеми цінностей є філософія І. Канта, Саме він уточнював поняття цінності, виходячи з етичних міркувань, і водночас зазначав, що цінності самої по собі не існують, а є лише значення, яке є сутністю вимоги або мети свободи. Тому для вченого свобода є найвищою людською цінністю. І сьогодні дуже гостро та чітко цю цінність осмислює та відстоює українське суспільство [3].

Самостійного значення проблема цінностей набула вже у працях послідовників І. Канта. Зокрема, Г. Лотце ввів в історію філософії нове поняття «цінність» і одним з перших зробив спробу надати йому категоріального, філософського статусу. Вчений стверджував, що світ цінностей є ключем для розуміння світу. Цінності – це те, що не існує, проте має значну силу, за допомогою якої людина створює новий світ – світ цінностей. Таким чином, цінності почали сприйматися як своєрідний «логічний кристал», який дає можливість зрозуміти глибинні процеси, що відбуваються у певній соціальній системі, виявити їх сутність та знайти відповіді на запитання: куди і якою дорогою ми йдемо, що чекає на наше суспільство [13].

У психології важко знайти однозначне трактування понять «цінності» й «ціннісні орієнтації». Так, З. Фройд розглядав цінності у структурі одного з компонентів особистості, пов'язуючи їх з функціями над-Я (superego). Е. Фромм пов'язував цінності з основними характерологічними орієнтаціями. У контексті «розуміючої психології» Е. Шпрангера ціннісні орієнтації допомагають особистості пізнавати світ. В гуманістичній та екзистенційній психології цінності розглядаються як невід'ємна складова структури «самості» (К. Роджерс) та структури самоактуалізації (А. Маслоу).

В умовах війни в Україні особливої актуальності набуває вчення засновника логотерапії В. Франкла, який найбільшого значення надає цінностям у контексті набуття сенсу життя [10].

В українській психологічній науці ціннісно-сміслової сфера теж стала предметом вивчення низки дослідників. Так, у працях М. Боришевського та М. Савчина детермінантами ціннісно-сміслового розвитку особистості визначаються психологічні закономірності становлення і розвитку її духовності [1; 9]. В. Москалець духовні цінності визначає ключовими орієнтирами національного виховання, розвитку духовності та плекання української ментальності [6]. У дослідженнях І. Галяна ціннісно-сміслові настанови розглядаються як один з компонентів у структурі саморегуляції майбутнього педагога і водночас, як один з чинників особистісного становлення [2].

З. Карпенко та Г. Радчук розглядають цінності у взаємозв'язку з динамічною системою особистісних смислів, яка проявляється у ціннісно-смысловому ставленні, смыслоутворюючому мотиві та диспозиції поведінки [5]. З. Карпенко виокремлює три форми репрезентації цінностей: 1) цінність як суспільний ідеал – узагальнене уявлення про досконалість у різних сферах суспільного життя; 2) предметне втілення цінностей у вигляді матеріальних і нематеріальних культурних артефактів та людської поведінки, що відображають певні ціннісні ідеали (етичні, естетичні, політичні, правові тощо); 3) мотиваційні структури індивідів, особливо особистісні цінності, які функціонують як внутрішні носії соціальної регуляції, вкорінені в структурі особистості [4].

У дослідженні Г. Радчук цінності визначаються «детермінуючим ядром особистісного розвитку». Відповідно, ціннісно-смыслова сфера розглядається його стабільним компонентом, який пов'язаний з визначенням «особистістю свого місця у світі і в житті, з набуттям певної стійкої системи цінностей, смислів, позицій, настанов, що характеризують ставлення людини до навколишнього світу і до самої себе» [7, с.150]. Особистісні цінності є одночасно і джерелами, і носіями значущих для особистості смислів, які визначають ставлення людини до предметів і явищ реальності. Цінності є динамічними структурами, які не можна розглядати автономно, за межами суспільного та індивідуального розвитку. Основними формами існування цінностей, їх відображенням у свідомості особистості дослідниця називає ціннісні орієнтації, які є водночас стратегічно життєвими цілями й загальними світоглядними орієнтирами для людини [7].

Особливо актуальним таке тлумачення постає сьогодні, коли українське суспільство в умовах війни перебуває в пошуку ресурсу для адаптації до мінливого середовища, що породжує різні виклики та загрози. Довготривала травма знижує соціальну та адаптаційну спроможність людини, її цілісність, усталені комунікативні та особистісні навички, професійну самоефективність та психологічне благополуччя. Саме цінності визначають зміст і форму адаптації особистості до середовища, яке є джерелом автономних і культурно обумовлених цінностей.

Варто звернути увагу, що цінності є ядром у структурі резильєнтності і полягають в умінні знайти сенс свого життя, своє покликання і жити з гідністю, навіть у часи важких випробувань [12].

Так, О. Романчук розглядає резильєнтність, як психологічну стійкість, яка являє собою здатність долати життєві труднощі, зберігаючи психічне здоров'я та особистісну цілісність, яка нам необхідна не тільки для того

щоб впоратися з усіма стресами і випробуваннями, пов'язаними з жахами війни, але й для того, щоб разом перемогти в цій війні. Психологічна стійкість – це завжди про цінності та сенс. Саме тому ми знову і знову говоримо собі: з нами правда, з нами Бог і з нами перемога. Ми боремося за нашу свободу і за вільне майбутнє на нашій землі [8].

Резилієнс можна визначити в широкому сенсі як здатність системи адаптуватися до змін, які загрожують її функціонуванню, виживанню або подальшому розвитку. Це визначення можна застосовувати, коли стійкість є характеристикою складних адаптивних систем, таких як окремі особи, сім'ї, економіка, екосистеми, громади та організації, місцеві громади і навіть нації. При цьому його значення залишається багато в чому незмінним і може бути застосоване до будь-якої системи – відновлення функції після негативного впливу [11].

Таким чином можна зробити висновок, що цінності були і залишаються рушійною силою стійкості особистості. В умовах війни особливо важливо плекати цінності та здійснювати їх переосмислення для того, щоб проявляти психологічну стійкість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. ІХ., Част. 5. К., 2007. С. 25 – 32.
2. Галян І. М. Соціокультурні виміри ціннісно-сміслових настанов особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Психологічні науки. 2013. Т. 2, Вип. 10. С. 79- 83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2013_2_10_17 (дата звернення: 21.04.2023)
3. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім. І. Бурковський. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
4. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості : Івано- Франківськ: Лілея - НВ, 2009. 512 с.
5. Карпенко З.С., Радчук Г.К. Етико-феноменологічне конструювання професійного аксіогенезу особистості: концептуальна модель. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегические вопросы мировой науки – 2007»*. Том 2. Филологические науки. Психология и социология. Днепропетровск : Наука и образование, 2007. С.85-87.
6. Москалець В.П. Психологія релігії: посібник. К.: Академвидав, 2004. 240 с.
7. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи: монографія. [2-ге вид., розш. і доп.]. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 380 с.
8. Романчук О. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. URL: <https://health.ucu.edu.ua/news/oleg-romanchuk-psyhologichna-stijkist-u-chasy-vijny-indyvidualnyj-ta-natsionalnyj-vymir/>

9. Савчин М.В. Духовна парадигма психології : монографія. К.: Академвидав, 2013. 224 с.
10. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Видав-во: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 160 с.
11. Хамініч О. М. Резильєнтність: життєстійкість, життєздатність або резильєнтність? *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. Вип. 6. Том 2. 2016. С.160-165.
12. Цінності вказують шлях і дають силу. URL: <https://resilience.k-s.org.ua/czinnosti/>
13. Lotze H., Lotze R. H. Grundzüge der praktischen Philosophie: Dictate aus den Vorlesungen. Ed. Rodopi, 1884. 474 p.

Юрій ВІТЯК

*Здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, асистент кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна
vitiakyurii@tnpu.edu.ua*

СТАТУС «ДІАФАНЕ» ЯК ПИТАННЯ ЦІНОСТІ АВТОРА І ПЕРЕКЛАДАЧА

Аксіологічна систематика літературознавчого простору, що виформовується у другій половині ХХ століття із настанням епохи постмодерну, маніфестує зміну рецепції усталених явищ та фігур. Переосмислення основоположних понять тенденційно проникає і в інші наукові дисципліни, а разом змінює уявлення соціуму (про важливість низки речей), що вважалися непохитними.

Так, значною мірою нігілістичним трактуємо концепції французького філософа та літературознавця р. Барта, проголошені в знаковому есе «Смерть автора». Лаконічна праця, оприлюднена в 1967 році, опонує традиції визнання цінності людської особистості, що артикулювалося завдяки «англійському емпіризму, французькому раціоналізму і принципу особистої віри, що утверджується в час Реформації» [3, с. 142-143].

У зазначеній праці постать автора дискредитується, а його роль зводиться до перформативної, яку відводили шаманам і оповідачам у первісних суспільствах. Письменник, на переконання р. Барта, є ніким іншим як спеціальним провідником чи посередником [3, с. 142]. Дослідник продовжує концептуальну лінію С. Малларме, наголошуючи на та тому, що говорить не сам автор, він лише актуалізує мовні засоби. Письмо ж позиціонується як безособова діяльність, а тому і «Я» діяча розмивається [3, с. 143-144].